

Стукаліна О. В.,аспірант кафедри кримінального права та кримінології
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Одеського державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-9206-3487

ОСОБЛИВОСТІ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ТЕРОРІСТИЧНОГО АКТУ У ВЕЛИКИХ МІСТАХ УКРАЇНИ

FEATURES OF THE DETERMINATION OF A TERRORIST ACT IN LARGE CITIES OF UKRAINE

Стаття присвячена дослідженню детермінації терористичного акту у великих містах України. Визначено та обґрунтовано, що історичний, географічний, політичний, соціально-демографічний, соціально-економічний, нормативно-правовий, організаційно-управлінський, морально-психологічний та культурно-виховний фактори відіграють важливу роль у продукуванні терористичних актів у великих містах. Автор наголошує, що базовим у системі детермінації терористичних актів у великих містах є історичний фактор, оскільки ним обумовлюється специфіка становлення та розвитку цих територіально-просторових систем, особливості формування територіальних меж, історичні підстави виникнення різного роду проблем, що впливає на формування і функціонування певного типу суспільних відносин, стилю мислення і поведінки населення, рівня правосвідомості громадян, етнічної мозаїки, місцевого колориту, менталітету тощо. У роботі встановлено, що географічні фактори не криміногенні, але мають потенціал впливу на криміногенну обстановку великих міст. Стверджено, що географічні умови визначають характер суспільного устрою міста, рівень господарського розвитку територій, а також особливості протікання економічних, соціальних та політичних процесів територіально-просторових одиниць і, навіть, фізичні та психологічні риси мешканців міст, їх здібності, схильності, темперамент. З'ясовано, що на модифікацію параметрів і практику запобігання терористичним актам у великих містах України впливає: значна площа територій міст; велика кількість, густота та етнічний склад населення; міграційні процеси – приплив і відтік населення, як всередині країни, так і поза її межами; наслідки урбанізації – стрімкий перехід від сільського до міського способу життя, загублення взаємовідносин між людьми, неспроможність задоволення населенням власних потреб і інтересів тощо.

Зроблено висновок, що терористичні акти та їх міські особливості є результатом складної взаємодії цілого набору факторів, подій, процесів і явищ, які відбуваються у державі та суспільстві.

Ключові слова: *терористичний акт; злочин, передбачений ст. 258 КК України; великі міста України; детермінація; причини і умови; фактори.*

The article is devoted to the study of the determination of a terrorist act in large cities of Ukraine. It is determined and substantiated that historical, geographical, political, socio-demographic, socio-economic, normative-legal, organizational-management, ideological, moral-psychological and cultural-educational factors play an important role in the production of terrorist acts in large cities. The author emphasizes that the basic factor in the system of determining terrorist acts in large cities is the historical factor, since it determines the specifics of the formation and development of these territorial-spatial systems, the peculiarities of the formation of territorial boundaries, the historical reasons for the emergence of various types of problems that affect the formation and functioning of a certain type social relations, the style of thinking and behavior of the population, the level of legal awareness of citizens, ethnic mosaic, local color, mentality, etc. The work established that geographical factors are not criminogenic, but have the potential to influence the criminogenic situation in large cities. It is asserted that geographical conditions determine the nature of the social structure of the city, the level of economic development of the territories, as well as the peculiarities of the flow of economic, social and political processes of territorial-spatial units, and even the physical and psychological features of city residents, their abilities, inclinations, and temperament. It has been found that the modification of the parameters and the practice of preventing terrorist acts in large cities of Ukraine is influenced by: a significant area of the city territories; large number, density and ethnic composition of the population; migration processes – inflow and outflow of population, both inside the country and outside its borders; the consequences of urbanization – a rapid transition from a rural to an urban way of life, the loss of relationships between people, the inability of the population to satisfy their own needs and interests, etc.

It was concluded that terrorist acts and their urban features are the result of a complex interaction of a whole set of factors, events, processes and phenomena that occur in society.

Key words: *terrorist act; the crime provided for by Art. 258 of the Criminal Code of Ukraine; large cities of Ukraine; determination; reasons and conditions; factors.*

Центральною проблемою кримінологічної науки є виявлення, вивчення та нейтралізація детермінаційного комплексу злочинності. Детермінація будь-якого соціального феномена є складним та комплексним явищем, що відображає діалектичну суттєву властивість реального буття – відношення, взаємозв'язок та взаємодія між явищами, процесами, станами, подіями суспільного життя, що породжують та зумовлюють злочинність [1, с. 275]. Терористичний акт, як і будь-яке соціальне явище, існує не ізольовано, а у взаємозв'язку з іншими явищами та процесами, що протікають у суспільстві. Зокрема, терористичний акт обумовлений конкретними процесами та явищами і здійснює, у свою чергу, на них зворотний вплив. На основі цього детермінація терористичних актів на території великих українських міст нами розглядається як сукупність міських явищ, процесів, станів, подій, з якими вона тісно взаємопов'язана та якими обумовлена. Від комплексного аналізу детермінації терористичних актів у великих містах України, у повній мірі, залежить успішне запобігання злочину цього виду.

Формулюючи перелік факторів продукування терористичних актів, ми погоджуємось, що залежно від виду (мале, середнє, велике) та типу (промислове, курортне, прикордонне) міста ступінь впливу та низка негативних явищ і процесів може бути абсолютно різною [2, с. 109]. У межах нашого дослідження, ми спираємось на теоретичні розробки із цього питання провідних учених, які групують процеси та явища, що можуть виступати, як детермінант терористичних актів у великих містах, за сферами суспільних відносин, у яких вони відбуваються. Такий підхід до систематизації детермінант міської злочинності, у тому числі й окремих її видів (терористичних актів), уже використовувався у значній кількості кримінологічних праць і довів свою результативність [3, с. 183–233; 4, с. 8–67; 5, с. 201–269]. Насамперед, у кримінологічних дослідженнях, присвячених детермінації того або іншого злочину, у тому числі й терористичних актів, особлива роль відводиться характеристиці: історичних, географічних, політичних, соціально-демографічних, соціально-економічних, нормативно-правових, організаційно-управлінських, морально-психологічних, ідеологічних та культурно-виховних аспектів [5, с. 201–269; 6, с. 326–388]. Перелічені фактори діють, як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні й обумовлюють особливий рівень, динаміку, структуру та географію поширеності терористичних актів у великих містах України. Отже, розглянемо більш детально фактори, які впливають на виникнення терористичних актів у цих містах.

Поширеною у науковій спільноті є думка про зумовленість виникнення та розвитку терористичних актів на території України історичними передумовами, пов'язаними з істотними проти-

річчями економічного, соціального, політичного та міжнаціонального характеру. Дослідження специфіки міської злочинності (у тому числі й окремих її видів, зокрема – терористичних актів) у контексті вивчення історичних особливостей дасть змогу отримати інформацію про появу та розвиток територіально-просторових систем у нашій країні, про особливості формування її кордонів; умови проживання населення у населеному пункті; структурний розподіл його населення; міграційні процеси; про формування та розвиток ідеології, релігії, традицій, культури тощо. Тобто, про історію появи та розвитку міст як складових територіально-просторових підсистем окремої суверенної держави [7, с. 233–234].

Нагадаємо, що за визначенням урбаністів і економістів великими містами України є Київ, Харків, Одеса, Дніпро, Львів і Запоріжжя. Історично склалося, що великі міста зосереджують у собі блага цивілізації та постають економічними, торгівельними, промисловими, транспортними, культурними, науковими, а також кримінальними осередками. Специфіка історичного розвитку та географічного розташування, наприклад, м. Києва обумовлює особливу низку соціально-економічних параметрів міського середовища та визначає його місце у геополітичному світовому просторі. Так, Київ – це центральне, найдавніше і найбільше місто України, офіційною датою заснування якого прийнято вважати 482 рік. З давніх часів Київ відіграв важливу державотворчу роль для східнослов'янських племен, залишався свідоцтвом їхньої історичної ідентичності. У 988 році київський князь Володимир Великий запровадив як офіційну релігію – християнство, що сприяло встановленню та розвитку політичних і культурних відносин із Візантійською імперією, Болгарією та іншими державами Європи й Близького Сходу, а також стало підґрунтям для налагодження ефективного соціально-економічного співробітництва. У 1240 році Київ було зруйновано та спустошено монголо-татарськими ордами, що затримало розвиток міста майже на сторіччя. Внаслідок цього почався специфічний період соціально-економічного розвитку Києва, оскільки місто перебувало під протекторатом іноземних держав, серед яких: Велике князівство Литовське, Речі Посполита (об'єднання Польщі та Литви в єдину державу) та Російська імперія. У зв'язку з цим, у Києві поселилися представники різних країн, тут свої подвір'я мали турецькі, польські та московські купці. Кожна з цих держав дійсно лишила слід в київській історії, проте паралельно з нею існував і потужний український вплив [8].

Неповторну історію з винятковим колоритом матеріальної і духовної культури має місто Харків. Засновниками міста були українські козаки й селяни, що втекли від національно-релігійного та соціального гніту польських панів з Придніпровської і Західної України. Українські переселенці

почали обживати незаселені території, які ще на початку XVI ст. номінально входили до складу Московської держави. Одночасно з українцями тут з'явилися російські поселенці. У результаті взаємодії двох міграційних потоків: із заходу, більшого, українського, і з півночі, меншого, російського, сформувалася слобожанська субкультура. На початку XIX ст. Харків уже розвивається не лише як торговий, але і як промисловий центр, там налічується понад 70 підприємств. Фактором, який безпосередньо вплинув на розвиток міста став розвиток залізничного транспорту. Відкриття залізничної магістралі зв'язало місто з Донбасом, Києвом, портами Чорного й Азовського морів. Поступово підприємства міста почали випускати різноманітну продукцію від сільськогосподарських машин до двигунів. На початку XX ст. Харків стає промисловим, науковим і культурним центром з величезним потенціалом [9].

Особливості історичного розвитку м. Одеси дали змогу констатувати, що це – найбільше місто на Півдні України з багатою тисячолітньою історією та власною неповторною культурою. У період Середньовіччя територія сучасної Одеси перебувала у володінні різних кочових племен, Золотої Орди, Кримського ханства, Великого князівства Литовського та Османської імперії. Саме місто було засновано в 1794 році на місці турецької фортеці Хаджибей у результаті завоювання та освоєння цих земель козаками [10]. У XIX столітті місто почало успішно розвиватися як торговий порт, у свою чергу, у зв'язку з експортом зерна, Одеса стала одним із важливих зовнішньоторговельних центрів країни. В умовах цього у місто стрімко ринули мігранти – греки, молдавани, вірмени, італійці, євреї та інші національності, а також кріпаки-утікачі і представники злочинного світу [11]. Такий різноманітний контингент і створив унікальне місто з неповторною культурою.

Щодо історії формування м. Дніпра, то аналіз наукових джерел дає підстави стверджувати, що історично цей населений пункт є осередком паливної, металургійної, машинобудівної, гірничорудної та хімічної промисловості. Такий стрімкий розвиток промисловості перетворив місто на потужний індустріальний центр [12]. Території сучасного м. Дніпра, з часів його заснування, заселяло чимало переселенців: німців, росіян, греків, вірмен, ромів, грузинів, шведів, поляків, євреїв, албанців, корсиканців та інших національностей. Частина іноземних поселенців асимілювала з місцевим населенням, однак росіяни, греки, волохи, поляки, німці на довгий час зберегли свої національні звичаї, традиції, одяг та культуру [13].

Специфікою становлення характеризувався Львів, який бере свій початок з 1256 року. Історично це місто відігравало важливу роль у розвитку торгових зв'язків Заходу і Сходу. Внаслідок цього м. Львів став осередком торгівлі Схід-

ної Європи та одним із найбільших міст України. Налагодженні відносини з європейськими державами сприяли розвитку в Львові різноманітних сфер трудової і виробничої діяльності, що перетворило місто на центр технічного прогресу. Саме у Львові вперше було застосовано гас і газову лампу. Згодом, у другій половині XIX ст. у зв'язку з відкриттям Бориславського родовища нафти починається розвиток нафтопереробної промисловості. На початку XX століття м. Львів займає третю позицію у світі (після США та Росії) за об'ємом видобутої нафти [14]. Щодо національного складу місцевого населення Львова, то історично склалось, що місто було засновано з переважним руським населенням. З часом тут осіли представники національних меншин, а саме: вірмени, німці, поляки, євреї, росіяни. З індустріалізацією, міське населення поповнилося українцями, урбанізованими з мешканців області [15].

Характерними історичними закономірностями появи та розвитку наділене й м. Запоріжжя. У XIX столітті Запоріжжя було звичайним провінційним містом, більшість жителів займались землеробством, промисловою діяльністю та торгівлею. Основний етап розвитку міста розпочався з будівництва залізниці. Згодом, м. Запоріжжя стало центром борошномельної промисловості та сільськогосподарського машинобудування [16]. Варто зазначити, що при заселенні територій сучасного Запоріжжя брали участь різні національності, а саме: німці-меноніти, болгары, євреї, гагаузи, поляки, серби, греки, албанці та інші. Таке злиття культурних і господарських традицій сприяло запозиченню одним народом у іншого звичаїв, побутових навичок, окремої специфіки життя [17].

Отже, за історичним розвитком великі міста України – Київ, Харків, Одеса, Дніпро, Запоріжжя та Львів представляються як складова і невіддільна частина формального інституту «держава», з притаманною наявністю набору унікальних рис, обумовлених особливостями становлення та еволюціонування. У вирі змін історичних епох українські великі міста знаходились у складі Польщі, Росії, Литви, Австрії, Угорщини, Туреччини й т.д., а отже, формувались під впливом різного менталітету, культур, традицій, звичаїв, релігій, правових систем, що й обумовило наявність сучасних міських особливостей, які тим або іншим чином впливають на уклад життя населення, його сучасні традиції, звички, відношення до закону [18]. Тобто, у системі детермінації терористичних актів у великих містах України історичний фактор є базовим, оскільки ним обумовлюється особливості становлення та розвитку цих територіально-просторових систем, специфіка формування територіальних меж, історичні підстави виникнення різного роду проблем, що у кінцевому рахунку впливає на формування і функціонування пев-

ного типу суспільних відносин, стиля мислення і поведінки населення, рівня правосвідомості громадян, етнічної мозаїки, місцевого колориту, менталітету тощо.

Географічне положення м. Києва, Харкова, Одеси, Дніпра, Запоріжжя та Львова, безумовно, має серйозний та багатоаспектний вплив на вектор розвитку та інтенсивність усіх соціальних процесів у цих територіально-просторових системах. Варто враховувати, що на погіршення стану терористичних актів впливає й географічне розташування великих міст України відносно групи сусідніх країн (як дружніх держав, держав-партнерів, так і країн, що проводять ворожу зовнішню політику) або певних територій-осередків збройних конфліктів чи «гарячих точок» [19, с. 113]. Так, досліджуванні великі міста України мають вигідне географічне становище, яке сприяє їхньому економічному розвитку. Наприклад, місто Київ, розташоване на півночі країни, на межі Полісся і лісостепу по обидва береги Дніпра в його середній течії. Територіально місто розташоване неподалік від кордону з Гомельською областю Білорусі (відстань – 221 км). Ґрунтово-кліматичні умови міста сприятливі для вирощування озимої пшениці, цукрового буряка, кукурудзи, овочів та інших сільськогосподарських культур [20]. У свою чергу, м. Одеса локалізується на північно-західному узбережжі Чорного моря, на перетині шляхів з Північної й Центральної Європи на Близький Схід й в Азію. Дане місто має помірно-континентальний клімат, з рисами субтропічного, що сприятливо впливає на розвиток туризму та інших сфер господарської діяльності. Місто Одеса розташоване на відстані близько 39 км від кордону з Молдовою, в 70 км від невідомого Придністров'я та на відстані близько 250 км від кордону з Румунією [21]. Щодо м. Харкова, то географічно місто розташоване на північному сході країни, має м'який клімат, сприятливий для городництва, садівництва і виноградарства. Територіально м. Харків знаходиться в 50 км від кордону з Росією, а також на відстані приблизно 150 км від тимчасово окупованих РФ Донецької та Луганської областей [22]. Місто Дніпро знаходиться на перетині південно-східної частини України, на обох берегах р. Дніпро, по сусідству з «гарячою точкою» – тимчасово окупованою Донецькою областю (відстань – 150 км) [23]. Тоді, як м. Львів лежить на крайньому заході країни. Крім того, м. Львів має сприятливі умови для розвитку сільського та рекреаційного господарства [24]. Зі свого боку м. Запоріжжя простягнулось у південно-східній частині України, неподалік від окупованого Донбасу (відстань – приблизно 200 км). Клімат міста є континентальним, сприятливим для розвитку сільського, рибного та іншого виду господарської діяльності [25]. Позитивним у географічному положенні м. Києва, Харкова, Одеси, Дніпра,

Запоріжжя та Львова є те, що через їх територію проходять важливі транспортні комунікації, зокрема: автомобільні, залізничні, водні та повітряні шляхи, які сполучають Україну з багатьма іншими іноземними країнами.

Узагальнюючі, варто зазначити, що, на нашу думку, само собою географічні фактори не криміногенні, але мають потенціал впливу на криміногенну обстановку великих міст. Географічні умови (розташування міст, розмір територій, наближеність до кордонів, клімат, ресурсний комплекс, корисні копалини та інші природні фактори) безпосередньо визначають характер суспільного устрою міста, рівень господарського розвитку територій, а також особливості протікання економічних, соціальних та політичних процесів територіально-просторових одиниць і, навіть, фізичні та психологічні риси мешканців міст, їх здібності, схильності, темперамент.

Значний тиск на продукування терористичних актів у всіх без винятку великих містах здійснюють політичні детермінанти. Серед них доцільно виділити: політичну нестабільність; прорахунки в політиці реформування правоохоронної й судової системи; гальмування назрілих політичних процесів; розгалуженість політичної системи та наявність великої кількості політичних партій і, відповідно, слабкість місцевого самоврядування; дисбаланс функцій та повноважень гілок влади, а також неузгодженість між ними; ослаблення державного контролю за місцевими процесами, що відбуваються у суспільстві; відсутність результативного парламентського та громадського контролю за діяльністю вищих посадових осіб виконавчих органів гілки влади, у тому числі правоохоронних структур, що протидіють терористичній злочинності; відсутність системного запобігання злочинам, передбаченим ст. 258 КК України, яка виявляється у безсистемному підході до створення законодавчої бази, допущенні недоліків у формуванні та реалізації антитерористичної політики; непослідовність і неналежна наукова обґрунтованість у визначенні стратегічних напрямів запобігання терористичним актам на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях.

Негативні кількісно-якісні зміни у динаміці терористичних актів у великих містах України певним чином обумовлюють геополітичні події, що розпочалась у 2014 року та досягли піку в 2022 року. Так, на перетворення України та майже усіх її міст на потенційну зону терористичних загроз вплинули передусім такі чинники, як: відкритий повномасштабний військовий напад Росії на територію України; тимчасова окупація українських територій (площа окупованої Росією території України станом на перше півріччя 2022 року сягнула – 125 000 км²), у тому числі анексія Криму; восьмирічна участь збройних формувань РФ у терористичній діяльності; керівництво нелегальними збройними угрупованнями на Сході країни; масштабні незаконні

постачання з РФ майже всіх видів зброї до деяких окупованих районів Донецької та Луганської областей; вербування, озброєння й підготовка терористів; потужна інформаційна війна РФ проти України, використання всіх засобів спеціальної пропаганди з метою цілеспрямованого інформаційно-психологічного впливу на населення нашої держави [26, с. 158]. У результаті кривавої політики та жорстокої терористичної діяльності нашого територіального сусіда, українські громадяни піддаються довгостроковій компанії терору, культурного, духовного та фізичного знищення [27], тоді, як великі міські центри стають об'єктом геополітичних зазіхань РФ. Отже, описані фактори обумовили серйозну загрозу розхитування криміногенної обстановки та погіршили стан правопорядку, як в Україні, так і в її містах.

Практику протидії терористичним актам у великих містах України істотно ускладнює їх значні розміри та соціально-демографічні процеси. Так, місто Київ є найбільшим за площею містом та лідирує за чисельністю населення серед інших міст в Україні. Площа міста Києва становить 836 км². Станом на січень 2022 року населення м. Києва складає 2 952, 301 осіб (8 % всього населення України). Густота населення у середньому становить 3531,5 осіб/км², що значно перевищує показник середньої величини по Україні (68 осіб/км²). Місто Дніпро – друге за територіальною величиною місто в Україні – 409,7 км², з чисельністю населення – 968 502 особи (4 % всього населення України), густота населення складає 2364 особи/км². Розмір м. Харкова становить 350 км², населення – 1 421, 125 осіб (5 % всього населення України), тоді, як щільність – 4060,3 осіб/км². У свою чергу, площа м. Запоріжжя – 331 км², з чисельністю населення – 710 052 особи (густина населення у середньому становить 2145 осіб/км²). Щодо м. Одеси, то його розмір становить 162, 42 км², з чисельністю населення – 1 010, 537 осіб (щільність – 6222 особи/км²). Площа м. Львова – 149 км², населення – 717 273 особи, тоді, як густина сягає 4814 особи/км². На наш погляд, наявність великої чисельності населення на незначній площі міста призводить до поширення девіантних явищ, і зокрема – терористичних актів.

Істотною особливістю кожного із зазначених міст є багатонаціональність складу населення. За даними Всеукраїнського перепису населення у середньому на території м. Києва, Харкова, Одеси, Дніпра, Запоріжжя та Львова проживає близько 130 представників різних національностей та народів. Основними етносами України є: українці – 77,8 %; росіяни – 17,3 %; білоруси – 0,6 %; молдовани – 0,5 %; кримські татари – 0,5 %; болгари – 0,4 %; угорці – 0,3 %; румуни – 0,3 %; поляки – 0,3 %; євреї – 0,2 %; інші – 1,8 % населення [28]. Етнічний чинник, на наш погляд, за своєю дією впливає на соціально-демографічні фактори. Безперечним фактом є те, що

спільне проживання людей з різними звичаями, традиціями, побутом, мовою спілкування, навичками, менталітетом і культурою може сприяти розвитку та виникненню різноманітних конфліктів, що в подальшому веде до виникнення злочинів, у тому числі й терористичних актів.

Отже, на модифікацію параметрів і практики запобігання терористичним актам у великих містах України, на нашу думку, впливають: значна площа територій міст; велика кількість, густина та етнічний склад населення; міграційні процеси – приплив і відтік населення, як всередині країни, так і поза її межами; наслідки урбанізації – стрімкий перехід від сільського до міського способу життя, загублення взаємовідносин між людьми, неспроможність задоволення населенням власних потреб і інтересів тощо. Усе зазначене у сукупності й формує специфічне міське середовище з поширенням асоціальних явищ, у тому числі й терористичних актів.

У системі криміногенної детермінації терористичних актів у великих містах України провідну роль відводимо комплексу економічних факторів. До таких чинників можна віднести: зростання валового внутрішнього продукту, інфляцію, безробіття, бідність, дефіцит місцевого бюджету, загальний стан та територіальну організацію господарства, відсутність професійного складу населення на даній території, рівень добробуту та якості життя населення, використання трудових ресурсів території та багато іншого.

Українська економіка у цілому та місцевий економічний розвиток у територіальних громадах зокрема, постраждали у результаті повномасштабної збройної російської агресії. Зокрема, велика кількість загиблих, руйнування житла та інфраструктури, гуманітарна катастрофа величезного масштабу мають трагічні економічні наслідки. За різними прогнозами та розрахунками падіння ВВП у 2022 році складатиме від -10 до -40 %. Характерним індикатором економічного і кримінологічного благополуччя держави та її міст є показники зовнішньої економічної діяльності країни. Однак, експортні можливості значно скоротились, у зв'язку з блокуванням російським флотом українських портів, бойовими діями, що розгорнулися у східних і південних регіонах, а також масштабним логістичним колапсом. Морська логістика (62 % від загальної доларової вартості товарів, що експортувалися в 2021 році) була фактично закрита блокадою морських портів з боку Російської Федерації. Разом із тим, серйозно ускладнилися автомобільні та залізничні перевезення. Безпосередньо, через масову евакуацію утворювалися автомобільні затори та черги, численні внутрішні блок-пости затримували рух товарів, у свою чергу, залізниця була переважно евакуаційними поїздами, залишаючи лише невеликий проміжок для комерційних

перевезень. Стрімко посилились інфляційні процеси, насамперед, індекс інфляції складав 103,1 % (станом на червень), внаслідок чого значно зросли споживчі ціни, особливо на паливо, газ та електроенергію. Сфера банківської діяльності втратила значну частину своїх активів у містах, що постраждали від війни, а також, за попередніми оцінками кількох банків, 50–70 % грошового потоку від кредитів (відсотки та погашення) [29]. Отже, зазначені економічні фактори у системі детермінації терористичних актів у великих містах України є визначальними, оскільки вони зумовлюють не лише загальну місцеву криміногенну обстановку, а й злочину поведінку окремої особи (або групи) [7, с. 388].

Впливовими чинником, що зумовлює ті або інші параметри терористичних актів у великих містах є рівень безробіття. Безробіття – явище небезпечне у багатьох відношеннях, тоді, як виключення людини зі сфери зайнятості є потрясінням, яке різко порушує її звичний спосіб життя, а також породжує почуття незахищеності й тривожності. У Міжнародній організації праці підраховували, що через війну в Україні було втрачено майже 5 млн робочих місць. На початку травня 2022 року в Державній службі зайнятості налічувалось 25,3 тисячі вакансій, що на 60% менше, ніж минулого року. Водночас, в середньому по Україні на одне вільне робоче місце претендувало 11 безробітних (у 2021 році було 6 осіб). Станом на травень 2022 року 283,4 тис. людей мали статус безробітного, що на 30 % менше, ніж минулого року. Отримували допомогу у зв'язку з безробіттям майже 245 тис. людей, що на 29 % менше, ніж у 2021 році. У загальній кількості серед зареєстрованих безробітних більше частку посідають жінку – 61 %. Найбільше безробітних зареєстрували у віці 34–44 роки та 45–55 років (29 % і 28 % відповідно), тоді як 26 % зареєстрованих безробітних були у віці до 35 років, а 17 % – понад 55 років [30]. Щодо рівня бідності українського населення, то проведене Світовим банком моделювання з використанням макроекономічних прогнозів свідчить, що частка населення з доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму (національна межа бідності) сягає 70 % у 2022 році в порівнянні з 18 % у 2021 році [31]. Отже, не викликає сумніву те, що безробіття, а також бідність знижують якість і рівень життя населення, і тому вони є одними з основних детермінант терористичних актів у великих містах України. Дослідження продемонструвало, що 78 % осіб на момент скоєння злочину, передбаченого ст. 258 КК України за своїм соціальним статусом – безробітні. Це свідчить про те, що населення, яке не зайняте працюю, а також не має стабільного доходу, соціальних гарантій або знаходиться у скрутному та напруженому положенні найактивніше впливається у кримінальне середовище.

Стан терористичних актів та їх детермінація багато в чому визначається набором нормативно-правових факторів. Так, важливими правовими чинниками терористичних актів у великих містах України є: недосконале антитерористичне законодавство; недоліки законодавчого забезпечення діяльності правоохоронних органів, наприклад: відсутність Закону України «Про запобігання і протидію злочинності» та місцевих програм антитерористичного характеру; не закріплення у КПК України норми про встановлення слідчим причин і умов конкретного злочину [32, с. 67], у тому числі й передбаченого ст. 258 КК України; неурегульовані труднощі у правозастосовній діяльності щодо відмежування терористичного акту від суміжних складів злочинів; ускладненні правотворчі процеси щодо урегулювання механізмів функціонування різних сфер діяльності, як загальнодержавному, так і на місцевому рівнях; послаблення режиму законності; поширення правового нігілізму; низька правова освіченість та правова свідомість населення, а також представників органів державної влади, місцевого самоврядування, лідерів політичних партій, організацій і рухів; недостатньо дієве внутрішньодержавне регулювання діяльності громадських об'єднань; негативні процеси у діяльності правоохоронних органів, які включають незаконні дії окремих правоохоронців, зокрема: корупцію, невиконання обов'язку щодо захисту прав і свобод людини й громадянина, недостатню результативність виконання завдання щодо виявлення, припинення та протидію терористичним актам на державному, регіональному та місцевому рівнях. Отже, нормативно-правові фактори несуть винятковий ефект на продукування терористичних актів у великих містах України.

Аналізуючи особливості детермінації терористичних актів у великих міських центрах варто звернути увагу й на організаційно-управлінські фактори. Існування цієї групи детермінант пов'язано, передусім, із недоліками діяльності правоохоронних і контролюючих органів, зокрема, щодо їх структурної побудови й організації роботи, виконання ними основних і додаткових функцій, підготовкою і розстановкою кадрів тощо. Ключовим недоліком організаційно-управлінського характеру є недосконала система відбору кандидатів на заміщення посад у структурних підрозділах правоохоронних органів [33, с. 121–122]. Як наслідок, недосконалий кадровий склад правоохоронних структур є істотним фактором вчинення злочину даної категорії у межах територіально-просторових систем.

Не останню роль у системі детермінації терористичних актів у великих містах України відіграють морально-психологічні та культурно-виховні фактори. Найчастіше до таких чинників, насамперед, відносять: пропагування у ЗМІ, Інтернеті

та комп'ютерних іграх негативних форм поведінки; демонстрацію у привабливому світлі терористів, а також звичаїв і традицій кримінального світу; романтизацію злочинної контркультури; прищеплювання психології всездозволеності та безкарності; соціальну апатію; поширення серед населення невіри щодо отримання, у разі необхідності, допомоги від влади та закону; домінацію відчуття неможливості соціальної справедливості; панування жорстокості та насильства у сім'ях, навчальних закладах різного ступеню і т.п.; нав'язування культури споживацького ставлення до життя; популяризацію жорстокості, ненависті, насильства, заздрості, знуцання над людьми; підміну цінностей; відмова державних інститутів від функції виховання особистості

та обмеження їхнього впливу на громадян заходами соціально-виховного характеру; низька правова поінформованість населення; відсутність або недостатність освітніх програм щодо антитерористичних заходів у навчальних закладах тощо [3, с. 229–232; 7, с. 283; 34, с. 68].

Таким чином, терористичні акти та їх міські особливості є результатом складної взаємодії цілого набору факторів, подій, процесів і явищ, які відбуваються у держав та суспільстві. Центральну роль у даному випадку відіграє історичний, географічний, політичний, соціально-демографічний, соціально-економічний, нормативно-правовий, організаційно-управлінський, морально-психологічний, ідеологічний та культурно-виховний фактор.

Список використаних джерел:

1. Головкін Б. М. Про детермінацію злочинності. *Часопис Київського університету права*. 2020. Вип. 1. С. 274–280.
2. Остроглядів О.І. Запобігання корисливим злочинам проти власності у великих містах Причорноморського регіону материкової України : дис. ... доктора філософії за спец. 081 «Право». ОДУВС. Одеса, 2021. 240 с.
3. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Вид. Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1 : Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. 424 с.
4. Шакун В. І. Урбанізація і злочинність : монографія. Київ : Вид. Укр. акад. внутр. справ, 1996. 256 с.
5. Бабенко А. М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір : монографія. Одеса: ОДУВС, 2014. 416 с.
6. Батиргареева В. С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально- правові та кримінологічні проблеми : монографія. Харків : Право, 2009. 576 с.
7. Бабенко А. М. Регіональна злочинність в Україні: закономірності, детермінація та запобігання : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.08. Запоріжжя, 2015. 515 с.
8. Київ: історія міста та його архітектури. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/10217/> (дата звернення: 01.08.2022).
9. Офіційний сайт Харківської міської ради. Історичний нарис. Від козачого поселення – до великого промислового, культурного і наукового центру. URL: <https://www.city.kharkov.ua/uk/o-xarkove/istoriya/istoricheskij-ocherk.html> (дата звернення: 03.08.2022).
10. Верменич Я. В. Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / ред. кол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К. : В-во «Наукова думка», 2010. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Odesa_mst (дата звернення: 05.08.2022).
11. Забута історія Одеси: як українці впливали на розвиток міста. URL: <https://suspilne.media/232754-zabuta-istoria-odesi-ak-ukrainci-vplivali-na-rozvitok-mista/> (дата звернення: 07.08.2022).
12. Про місто Дніпро. Сайт Український державний хіміко-технологічний університет. URL: <https://udhtu.edu.ua/pro-misto-dnipro> (дата звернення: 08.08.2022).
13. Історична довідка: Дніпропетровська обласна державна адміністрація. URL: <https://adm.dp.gov.ua/pro-oblast-dnipropetrovshina/istorichna-dovidka> (дата звернення: 09.08.2022).
14. Історія Львова. URL: <https://map.lviv.ua/statti/history.html> (дата звернення: 10.08.2022).
15. Львів: національний склад. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Львів#Національний_склад (дата звернення: 10.08.2022).
16. Історія Запоріжжя. URL: <https://101hotels.com/recreation/ukraine/zaporozhye/history> (дата звернення: 10.08.2022).
17. Сайт Запорізької обласної державної адміністрації: історія краю. URL: <https://www.zoda.gov.ua/article/58/istoriya-kraju.html> (дата звернення: 12.08.2022).
18. Історія України з давнини до початку ХХІ століття: навчальний посібник / В. Т. Британ, О. Ю. Висоцький, О. В. Михайлюк, Н. Г. Мосюкова, Л. С. Підлісна. Дніпропетровськ, 2007. 170 с.
19. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності у прикордонних регіонах Причорномор'я материкової України: монографія / А. М. Бабенко, В. Я. Конопельський, І. М. Чекмарьова. Харків : Право, 2019. 264 с.
20. Київ: матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Київ> (дата звернення: 10.08.2022).
21. Одеса: матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Одеса#cite_note-плоса-1 (дата звернення: 10.08.2022).
22. Харків: матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Харків> (дата звернення: 10.08.2022).
23. Дніпро: матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Дніпро_\(місто\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Дніпро_(місто)) (дата звернення: 10.08.2022).

24. Паспорт Львівської області: сайт Львівської обласної ради. URL: <https://lvivoblrada.gov.ua/about-the-council/pasport-lvivskoj-oblasti> (дата звернення: 12.08.2022).
25. Запоріжжя: матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Запоріжжя> (дата звернення: 12.08.2022).
26. Оцінювання та управління ризиками у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні: кримінологічний моніторинг; тактичний аналіз та використання відкритих джерел / І. М. Гриненко, Д. М. Прокоф'єва-Янчиленко, Б. В. Сокрут. К. : ВІТЕ, 2015. 158 с.
27. Костенко В. О. Геополітичні фактори виникнення терористичних загроз та їх наслідки для України та світу. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2018. Том 29(68), № 1. С. 218–222.
28. Ukraine: [англ.]. The World Factbook. Washington, D.C.: Central Intelligence Agency. URL: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/ukraine/> (дата звернення: 15.08.2022).
29. Економіка України під час війни Аналітичні записки. 2022. URL: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/UKR_Економіка-України-під-час-війни.pdf (дата звернення: 16.08.2022).
30. Безробіття в Україні: чому кількість офіційно безробітних зменшилася та яка буде ситуація на ринку праці після війни. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/04/stattja/suspilstvo/bezrobittya-ukrayini-chomu-kilkist-oficijno-bezrobotnyh-zmenshylasya-ta-yaka-bude-sytuacziya-gynku-praczi-pislya-vijny> (дата звернення: 18.08.2022).
31. Рівень бідності в Україні через війну збільшиться до 70 %. Світовий банк. URL: <https://biz.liga.net/ua/all/novosti/uroven-bednosti-v-ukraine-iz-za-voyny-uvelichitsya-do-70-vsemirnyu-bank> (дата звернення: 18.08.2022).
32. Михалік О. І. Детермінація фальшивомонетництва в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2017. Випуск 45. Том 2. С. 64–67.
33. Мойсенко В. В. Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук, 12.00.08. ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом». Київ, 2021. 232 с.
34. Кримінологія : підручник / О. М. Джу́жа, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик та ін. ; за заг. ред. О. М. Джу́жи. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 416 с.